

Sygn. akt II CSK 206/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 grudnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)
SSN Anna Kozłowska (sprawozdawca)
SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa C. z siedzibą w W.
przeciwko Teatrowi [...] o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 19 grudnia 2013 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 10 listopada 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie przed Sądem
Apelacyjnym w całości i przekazuje sprawę temu Sądowi do
ponownego rozpoznania, pozostawiając mu rozstrzygnięcie o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W pozwie skierowanym przeciwko Teatrowi [...], Skarb Państwa – Zespół „O.” Gospodarstwo Pomocnicze Komendy Wojewódzkiej Policji w P. domagał się zasądzenia kwoty 116.236,57 zł z odsetkami od kwot i dat szczegółowo wymienionych w pozwie, a po rozszerzeniu powództwa - kwoty 188.234, 62 zł również z odsetkami jak poprzednio, z tytułu rozliczeń wzajemnych wierzytelności stron. W postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji reprezentujący wówczas powoda radca prawny pismem z dnia 20 grudnia 2010 r. poinformował Sąd, że zarządzeniem nr 41 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 9 listopada 2010 r. utworzono instytucję gospodarki budżetowej pod nazwą C. Jednostka ta powstała w wyniku przekształcenia niektórych gospodarstw pomocniczych państwowych jednostek budżetowych, w tym Zespołu Hoteli, Kasyn i Bufetów „O”. Przedstawił nadto decyzję nr 343 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 listopada 2010 r. w sprawie przeprowadzenia czynności związanych z przekształceniem gospodarstw pomocniczych jednostek Policji oraz Zakładu Obsługi MSWiA w instytucję gospodarki budżetowej, z którego wynikało, że księgi rachunkowe Zespołu Hoteli, Kasyn i Bufetów „O.” zostały zamknięte na dzień 20 grudnia 2010 r. Sąd Okręgowy, wyrokując w sprawie w dniu 29 grudnia 2010 r., w komparacji wyroku określił powoda jako Skarb Państwa reprezentowany przez C. i zasądził od tego pozwanego na rzecz powoda dochodzoną kwotę. Apelacja pozwanego została wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 10 listopada 2011 r. oddalona. Sąd Apelacyjny w komparacji wyroku określił wówczas powoda analogicznie jak uczynił to Sąd Okręgowy. W dniu 20 stycznia 2012 r. pozwany złożył wniosek o sporządzenie uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego wraz z wnioskiem o przywrócenie terminu do złożenia tego wniosku, powołując się na wadliwe zawiadomienie o terminie rozprawy apelacyjnej. Postanowieniem z dnia 27 stycznia 2012 r. Sąd Apelacyjny oddalił wniosek o przywrócenie terminu i odrzucił wniosek o sporządzenie uzasadnienia. W komparacji również i tego orzeczenia stronę powodową oznaczono tak jak w wyroku Sądu pierwszej instancji. Na skutek zażalenia pozwanego, Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 22 listopada 2012 r. uchylił zaskarżone postanowienie wskazując, że pozwany nie został prawidłowo powiadomiony o rozprawie apelacyjnej. Nadto Sąd Najwyższy sprostował w zaskarżonym postanowieniu oznaczenie powoda w ten sposób, że

zamiast Skarbu Państwa – C. Usług Logistycznych z siedzibą w P. wpisał C. z siedzibą w W., wskazując w uzasadnieniu, że C. ma osobowość prawną i jest wpisane do rejestru przedsiębiorców. Postanowieniem z dnia 20 grudnia 2012 r. Sąd Apelacyjny przywrócił pozwanemu termin do złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego, a postanowieniem z dnia 9 stycznia 2013 r. sprostował swój wyrok z dnia 10 listopada 2011 r. w ten sposób, że oznaczył stroną powodową jako C. z siedzibą w W.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego, którą pozwany wywiódł, zarzucono naruszenie przepisów postępowania skutkujące nieważnością postępowania to jest art. 379 pkt 5 k.p.c. w związku z art. 149 § 2 w związku z art. 133 § 2a k.p.c. przez pozbawienie skarżącego możliwości obrony jego prawa wskutek niedoręczenia mu zawiadomienia o rozprawie apelacyjnej i naruszenie art. 379 pkt 2 k.p.c. przez niewłaściwą reprezentację strony powodowej przez C., która to osoba prawna, niebędąca według Sądu pierwszej instancji następcą prawnym pozwanego, nie została formalnie wezwana do udziału w sprawie apelacyjnej oraz dopuszczenie do udziału w sprawie w charakterze reprezentanta Skarbu Państwa, podmiotu który nie był *statio fisci*, a był samodzielną osobą prawną. Nadto skarżący zarzucił naruszenie art. 149 § 2 w związku z art. 133 § 2a k.p.c. przez niezawiadomienie go o rozprawie apelacyjnej, art. 316 w związku z art. 328 § 2 k.p.c. przez wzięcie przez Sąd drugiej instancji pod uwagę nieistniejącego stanu prawnego oraz art. 386 § 2 w związku z art. 379 pkt 2 w związku z art. 67 § 2 i art. 96 k.p.c. przez ich niezastosowanie, mimo że postępowanie przed sądem pierwszej instancji było dotknięte nieważnością z powodu wadliwej reprezentacji Skarbu Państwa.

Zarzucając powyższe, skarżący domagał się uchylecia zaskarżonego wyroku i wyroku Sądu Okręgowego, zniesienia postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uzasadniony jest zarzut nieważności postępowania przed Sądem Apelacyjnym z powodu pozbawienia skarżącego możliwości obrony jego praw przez

niedoręczeniu mu (wadliwe doręczenie) zawiadomienia o terminie rozprawy apelacyjnej. Zawiadomienie, które wówczas Sąd Apelacyjny skierował do pozwanego, zostało wysłane na adres, pod którym pozwany nie oczekiwał doręczania pism sądowych, ponieważ wskazał Sądowi Apelacyjnemu inny adres, adres dla korespondencji. Wadliwość w dokonaniu doręczenia zawiadomienia o terminie rozprawy apelacyjnej przesądził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 22 listopada 2012 r., o którym była mowa wyżej i postanowieniem tym Sąd Najwyższy pozostaje związany. Na skutek wskazanej wadliwości, pozwany został pozbawiony możliwości wzięcia udziału w rozprawie apelacyjnej wyznaczonej na dzień 10 listopada 2011 r. i przedstawienia w jej toku swoich racji i nie jest tu istotne, że stawiennictwo na rozprawie apelacyjnej nie jest obowiązkowe oraz, że pozwany wypowiedział się już w pisemnej apelacji. Rozprawa jest przeznaczona dla przedstawienia przez strony ich twierdzeń, przy czym na rozprawie apelacyjnej strona może powołać nowe zarzuty apelacyjne, w postępowaniu tym bowiem ani sam apelujący, ani sąd odwoławczy nie są związani treścią zarzutów apelacyjnych. Skarżący może więc zmienić zarzuty podniesione w apelacji, a także sformułować nowe, pod warunkiem, że mieszczą się w granicach zaskarżenia apelacyjnego, może także powołać nowe lub dalsze okoliczności na uzasadnienie zarzutów już podniesionych. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie w swoich orzeczeniach wskazywał, że na prawo do sądu (art. 45 Konstytucji RP) składa się również prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury, to jest zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności. Ta proceduralna sprawiedliwość zostaje zrealizowana, jeżeli każda strona ma możliwość przedstawienia swoich racji. Sąd ma bowiem obowiązek respektowania prawa strony do bycia wysłuchanym. Wysłuchanie zapewnia przewidywalność przebiegu procesu, pozwala stronom ocenić trafność podjętych decyzji i rozważyć potrzebę podjęcia ewentualnych, dalszych czynności procesowych, czyli określić konsekwencje własnych zachowań na gruncie obowiązującego stanu prawnego. Skoro stanowiące element konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP) prawo do rzetelnego procesu obejmuje prawo do bycia wysłuchanym, to naruszenie tego uprawnienia przez sąd przez niezawiadomienie o jedynej w sprawie rozprawie, skutkuje nieważnością postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw (por. wyroki

Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2001 r. V CSK 1535/00 i z dnia 2 grudnia 2011 r. sygn. akt III CSK 136/11, niepubl.).

Już tylko z przedstawionej przyczyny wyrok Sądu Apelacyjnego podlegał uchynieniu, postępowanie przed tym Sądem zniesieniu z powodu nieważności (art. 379 pkt 5 k.p.c.), a sprawa przekazaniu temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Jednocześnie Sąd Najwyższy zauważa, że nie podstaw do stwierdzenia nieważności postępowania przed sądem drugiej instancji z powodu, jak twierdzi skarżący, wadliwej reprezentacji strony powodowej. Z akt sprawy wynika, że C. z siedzibą w W. było na rozprawie apelacyjnej reprezentowane przez pełnomocnika w osobie radcy prawnego, który w toku postępowania apelacyjnego złożył dokument pełnomocnictwa pochodzący od organu umocowanego do działania w imieniu C. Zagadnieniem natomiast jest czy w procesie mamy do czynienia z sukcesją generalną czy syngularną i czy w razie stwierdzenia następstwa materialnoprawnego można też mówić o ogólnym następstwie procesowym.

C., z siedzibą w W., będące instytucją gospodarki budżetowej, jest osobą prawną, osobowość prawną nabyło z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego, co, jak wynika ze znajdującego się w aktach sprawy odpisu z KRS, nastąpiło z dniem 21 grudnia 2010 r. Podstawę prawną powołania osoby prawnej jaką jest instytucja gospodarki budżetowej stanowią art. 116 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1241 ze zm.) oraz wydane na podstawie tego artykułu przepisy wykonawcze. Powołany art. 116 stanowi, że instytucja gospodarki budżetowej, o której mowa w art. 23 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240) może być utworzona poprzez przekształcenie istniejącego gospodarstwa pomocniczego państwowej jednostki budżetowej na zasadach określonych w przepisach wydanych na podstawie ust. 2. Ust. 2 tego artykułu stanowi z kolei, że Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb przekształcenia gospodarstw pomocniczych państwowych jednostek budżetowych, o których mowa w ust. 1, w instytucje gospodarki budżetowej, z

uwzględnieniem rozliczeń związanych z zakończeniem działalności gospodarstw pomocniczych oraz zapewnieniem ciągłości realizacji zadań i ich specyfiki.

Wydane na podstawie zacytowanego art. 116 ust. 2 rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2010 r. w sprawie sposobu i trybu przekształcenia gospodarstw pomocniczych państwowych jednostek budżetowych w instytucje gospodarki budżetowej (Dz. U. z 2010 r., Nr 181, poz. 1217) wskazuje organy uprawnione do wydania zarządzenia o utworzeniu instytucji gospodarki budżetowej przez przekształcenie gospodarstwa pomocniczego (§ 2), stanowi, że przekształcenie gospodarstwa pomocniczego w instytucję gospodarki budżetowej następuje z chwilą wpisania instytucji gospodarki budżetowej do Krajowego Rejestru Sądowego (§ 3) i w § 4 stanowi, że instytucja gospodarki budżetowej przejmuje przysługujące gospodarstwu pomocniczemu przed jego przekształceniem należności, uprawnienia, obowiązki, środki pieniężne oraz rzeczowe składniki majątkowe inne niż nieruchomości. Instytucja gospodarki budżetowej pozostaje podmiotem w szczególności zezwoleń lub koncesji, które zostały przyznane na rzecz gospodarstwa pomocniczego przed jego przekształceniem, chyba że odrębne przepisy lub decyzja o udzieleniu zezwolenia lub koncesji stanowią inaczej. Wyjątek od tej reguły dopuszcza ust. 2 stanowiąc, że te organy, które wydają zarządzenie o utworzeniu instytucji gospodarki budżetowej mogą określić należności, uprawnienia, obowiązki, środki pieniężne oraz rzeczowe składniki majątkowe inne niż nieruchomości, niepodlegające przejęciu przez instytucję gospodarki budżetowej.

Uregulowania wynikające z art. 116 ust. 1, dopuszczające powstanie nowej osoby prawnej przez przekształcenie istniejącego gospodarstwa pomocniczego i z § 4 ust. 1 rozporządzenia wyraźnie przewidującego wstąpienie tej nowej osoby prawnej w prawa i obowiązki związane dotychczas z gospodarstwem pomocniczym wskazują, że ustawodawca przewidział tu następstwo materialnoprawne, o charakterze sukcesji uniwersalnej częściowej. Wynika z niego, że na nowopowstały podmiot przechodzą te prawa i obowiązki, które dotychczas pozostawały w gestii wyodrębnionej struktury jaką było gospodarstwo pomocnicze. Tak ukształtowane następstwo pod tytułem ogólnym, ale częściowe, bo obejmujące

wyodrębnione mienie, nie jest nowością w obowiązującym systemie prawa. Przykładem jest tu utworzenie gmin i nabycie przez nie, z mocy ustawy, oznaczonego mienia państwowego. W porządku prawnym coraz częściej pojawiają się sytuacje, które można kwalifikować jako częściową sukcesję uniwersalną, przy zachowaniu bytu prawnego dotychczasowego właściciela majątku. Kreując takie sytuacje ustawodawca nie reguluje jednocześnie następstwa procesowego, a przepisy kodeksu postępowania cywilnego przewidują następstwo procesowe pod tytułem ogólnym tylko w razie śmierci strony będącej osobą fizyczną i w razie utraty bytu prawnego przez osobę prawną, w pozostałych wypadkach odsyłając do art. 192 pkt 3 k.p.c. Jeżeli jednak podzieli się stanowisko, że przepis ten ma zastosowanie wówczas gdy zbycie rzeczy lub prawa jest rezultatem czynności materialnoprawnej stron czy też choćby pośrednio jest efektem woli stron, ale nie stosuje się go gdy zbycie jest wynikiem działania ustawy, wówczas konstrukcja częściowej sukcesji uniwersalnej znajduje zastosowanie również w płaszczyźnie procesowej pozwalając na wejście następcy do procesu automatycznie, bez potrzeby uzyskiwania zgody strony przeciwnej. Takie rozumienie procesowych skutków materialnoprawnej częściowej sukcesji uniwersalnej jest obecnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego akceptowane (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: uchwała z dnia 8 stycznia 1991 r. III CZP 70/90, OSNC z 1991 r. Nr 7, poz.81; postanowienie z dnia 23 czerwca 2004 r. V CZ 43/04 – nie publ.; wyrok z dnia 26 października 2005 r. V CK 285/05, nie publ.; postanowienie z dnia 25 kwietnia 2012 r. II CSK 356/11, OSNC z 2012 r. Nr 12, poz. 143). Przyłączając się do tego nurtu orzecznictwa, Sąd Najwyższy w składzie rozstrzygającym sprawę niniejszą, wyraża pogląd, że powstałe z przekształcenia gospodarstwa pomocniczego Komendy Wojewódzkiej Policji w P. pod nazwą Zespół Hoteli, Kasyn i Bufetów „O.” C. z siedzibą w W. (por. zarządzenie nr 41 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia instytucji gospodarki budżetowej pod nazwą „C. stycznych”, Dz. Urz. MSW z 2010 r. Nr 14, poz. 68) w następstwie wynikającej z przepisu prawa sukcesji uniwersalnej częściowej, wstąpiło do procesu automatycznie, z chwilą uzyskania osobowości prawnej.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy uchylając zaskarżony wyrok, znosząc z podanej wyżej przyczyny postępowanie przed Sądem Apelacyjnym i przekazując sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawił temu Sądowi ocenę skutków wyżej opisanego następstwa procesowego w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji.

Z przedstawionych powodów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 w związku z art.398²¹ w związku z art. 386 § 2 k.p.c.).

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c.